

УДК 39+008:373.2-053.4(045)

Іванова В.В.кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**Міговк М.А.**магістрант 2 курсу, спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті обґрунтовані та охарактеризовані педагогічні умови становлення етнокультурної компетенції дитини дошкільного віку; зроблено акцент на необхідності залучення дітей до культур різних національностей, на важливості професійної компетентності педагогів закладів дошкільної освіти в області полікультурного виховання дошкільнят та на взаємодії ЗДО, сім'ї та культурних центрів з етнокультурного виховання дітей дошкільного віку для повноцінного становлення етнокультурної компетенції дитини дошкільного віку.

Ключові слова: педагогічні умови, етнокультурна компетенція, толерантність, дошкільник.

In the article substantiates and characterizes the pedagogical conditions for the formation of ethnocultural competence of a preschool child; Emphasis is placed on the need to involve children in cultures of different nationalities, the importance of professional competence of preschool teachers in the field of multicultural education of preschool children and the interaction of children, families and cultural centers for ethnocultural education of preschool children for full ethnocultural competence of preschool children.

Key words: pedagogical conditions, ethnocultural competence, tolerance, preschooler.

У ситуації становлення нової української державності, демократизації громадянського суспільства, всього поліетнічного простору України однією з найважливіших умов формування підростаючої людини виступає етнокультурне виховання. Протягом всієї історії кожного народу материнська мова, фольклор, етнічна символіка, традиції, звичаї, духовно-моральні цінності

формували кращі людські якості. Етнокультурне виховання як цілісний процес передачі дошкільнику культурних цінностей, традицій, соціальних норм того етносу, представником якого він є і в середовищі якого він живе, виступає нерозривною частиною багатовимірного процесу становлення особистості людини в полікультурному суспільстві. Використання традицій і звичаїв у формуванні етнокультурної вихованості дошкільнят дозволяє вплинути на їх соціальний, духовний, моральний, психічний, фізичний розвиток.

У зв'язку з появою закладів дошкільної освіти з багатонаціональним складом стоїть проблема становлення етнокультурної компетенції в дошкільному віці, так як цей вік є важливим періодом у становленні особистості, в появі передумов громадянських якостей, основ світосприйняття в інтенсивному формуванні самосвідомості.

Мета статті – обґрунтувати та охарактеризувати педагогічні умови становлення етнокультурної компетенції дитини дошкільного віку.

Умова – це те, від чого залежить інше (що обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю слідує існування даного явища [7].

Педагогічні умови – це цілеспрямований відбір і застосування елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення поставлених цілей.

Теоретичний аналіз проблеми становлення етнокультурної компетенції дітей дошкільного віку, дає нам можливість зробити припущення, що становлення етнокультурної компетенції дитини дошкільного віку, можливо, буде успішним при виконанні наступних педагогічних умов:

1. Залучення дітей до культур різних національностей, які сприяють формуванню етнотолерантності дитини як найважливішої якості людини, що живе в полікультурному суспільстві.

2. Професійна компетентність педагогів закладів дошкільної освіти в області полікультурного виховання дошкільнят.

3. Взаємодія ЗДО, сім'ї та культурних центрів з етнокультурного виховання дітей дошкільного віку, що забезпечує створення єдиного освітнього простору в полікультурному суспільстві.

Розглянемо першу педагогічну умову – залучення дітей до культур різних національностей, що сприяє формуванню етнотолерантності дитини як найважливішої якості людини, що живе в полікультурному суспільстві.

У роботах Л. Парамонова, М. Гутар підкреслюється, що «приналежність маленької людини до людського роду, що породжує її універсальність, забезпечує їй відкритість до культури». Розвиток людського в дитині

супроводжується, на думку І. Кона, В. Мухіної, процесом ідентифікації з однією або декількома спільнотами. К. Ушинський наголошує про значення національної культури, як засобу виховання дитини. Народна культура – це перший крок до культури загальнолюдської, через народне, національне дитина приходить до загальнолюдської культури. На думку К. Ушинського, загальної системи виховання для всіх народів не існує. У кожного народу своя власна національна система виховання. Досвід інших народів є дорогоцінний спадок для всіх, але кожен народ в цьому відношенні має жити власні сили. Сам народ прокладає дорогу, діючи разом з іншими громадськими силами [6].

Долучати до культури, до традицій народу необхідно з дитинства, з періоду «первинної соціалізації», тобто з дошкільного віку. Саме в дошкільному дитинстві, на думку В. Зеньківського, Р. Чумічева та інших, закладається програма поведінки, соціальні форми життя, майбутні види діяльності [4]. Етнокультурна освіта дошкільників передбачає врахування національного компонента в освітній програмі в дошкільному дитинстві.

Вивчення культури свого народу на початковому етапі становлення особистості – актуальне завдання сучасної освіти. Народна культура є берегинею вікових традицій, досвіду, самосвідомості нації, а також вираженням філософських, моральних і естетичних поглядів та ідеалів.

Культура є багатим виховним джерелом розвитку дитини (Л. Виготський, Д. Ельконін), а як цінність, культивована народною педагогікою, культура виступає умовою вдосконалення і розвитку особистості [10].

Аксіологічні (ціннісні) визначення культури пов'язують культуру тільки з позитивними для людини проявами її активності. Наприклад, в соціології дуже часто культура розуміється як сукупність духовних і матеріальних цінностей, накопичених людством. Ці визначення широко поширені в сфері буденної свідомості: «культурна людина», «культурна поведінка». Мова тут йде про оцінку рівня культури в поведінці, хоча, строго кажучи, людина не може бути культурною, тобто належати до будь-якої культури (те ж саме відноситься і до її поведінки). Може бути, розвинена або недостатньо розвинена культура. З цієї позиції не може бути мови, наприклад, про «культуру наркотиків» або «культуру насильства», так як наркотики і насильство – негативні явища в людському житті [3].

На наш погляд, онтологічні визначення більш точно відображають статус культури: культура – це все, що створюється людиною незалежно від того, має це для неї позитивний або негативний зміст. Але будь-яке визначення повинно виявляти найголовніші, сутнісні характеристики того чи іншого явища.

Культура передбачає діалог. Ось чому, говорячи про культуру світу, слід уточнити поняття «толерантність». Багатьма словниками воно трактується як терпимість. Життя показує, що толерантність – більше, ніж терпимість. Це визнання права людини на її свободи. Визнати таке визначення толерантності – значить мати велику мужність, бо свобода кожного з нас закінчується там, де починається свобода іншого [8].

Завдання підготовки підростаючого покоління до життя в полікультурному світі названа в числі пріоритетних в документах ООН і ЮНЕСКО. Одна з найважливіших функцій освіти в XXI ст. – навчити людей жити разом, допомогти їм зберегти взаємозалежність держав і народів. Освіта повинна сприяти тому, щоб людина усвідомила свої корені, і могла визначити своє місце в світі, вміла взаємодіяти з іншими культурами.

Етнопедагогіка має унікальні можливості щодо розширення знань про інші народи і формування взаємної толерантності. В умовах поліетнічності сучасного суспільства стає необхідною розробка нових освітніх стратегій і підходів у справі формування у дітей етнокультурної компетентності, яка передбачає об'єктивну інформацію про інші народи. Необхідність взаємодії з іншими культурами виступає перш за все, як імпульс до їх вивчення, осмислення, розуміння. Іншими словами, бути етнокультурно компетентним – це значить визнавати принцип плюралізму, мати знання про інші народи і їх культури, розуміти їх своєрідність і цінність. Етнокультурна компетентність дозволяє індивіду знайти адекватні моделі поведінки, які сприяють підтримці атмосфери злагоди і взаємної довіри, високої результативності в спільній діяльності, а отже, і усунення нетерпимого ставлення до людей, що відрізняються кольором шкіри, мовою, цінностями, культурою.

Багато педагогів відзначають, що формування етнокультурної компетентності передбачає введення дитини спочатку в рідну культуру, а потім в інші культури. При цьому, як відмічає М.Беннет, спочатку у дитини повинна бути сформована готовність визнавати етнокультурні відмінності як щось позитивне, яка потім повинна розвинути в здатність до міжетнічного розуміння і діалогу [9].

Вибір дітей старшого дошкільного віку в нашому дослідженні обумовлений змінами в мотиваційному, когнітивному, емоційному, поведінковому аспектах, в спілкуванні з оточуючими, в розвитку моральної, розумової і фізичної сфер, а також у формуванні ієрархії мотивів і пов'язаних з ними усталених способів поведінки. Все це дає реальну можливість впливати на процес формування етнокультурної компетентності найбільш ефективно (Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін та ін.).

Проаналізувавши зміст нормативно-правових документів та педагогічних досліджень, ми прийшли до висновку: метою етнокультурного виховання є виховання етнокультурної особистості, здатної до взаємного визнання національно-культурної ідентичності, що зберігає свою національну культуру й індивідуальність, розуміє багатовимірність світу, що визнає і організовує партнерство представників різних культур. У зв'язку з цим постає питання про становлення етнокультурної компетенції дітей дошкільного віку, під якою ми розуміємо цілеспрямований процес залучення дошкільника до національної культури і оволодіння ним знаннями про особливості культури різних народів, що реалізується через уміння, навички та моделі поведінки, які сприяють формуванню толерантності по відношенню до людей інших національностей і культур.

Сучасна дошкільна освіта повинна розумно поєднувати, з одного боку, виховання національної ідентичності, вкорінення у свідомості дитини понять, що визначають духовне життя нації (батьківщина, родина, рідна мова, народ, його історія, віра, духовна культура етносу та ін.), з іншого боку, дошкільна освіта повинна створити «сприятливі умови для включення людини в минуле і сьогодення світової культури на основі взаємодії людини в системі «Я – соціальна група – суспільство – світова цивілізація» в дусі толерантності, взаємоповаги, діалогу культур, відкритої комунікації» [1].

Таким чином, залучення дітей дошкільного віку до національної культури закладає основи для розуміння культурного різноманіття навколишнього світу, культурних відмінностей людей позитивного ставлення до людей іншої національності.

XX століття здивувало світ своїми технічними досягненнями, але це ж століття принесло людству небачені раніше страждання і незліченні жертви. Багато конфліктів, що стали причиною воєн і масштабного тероризму, носили відверто національне забарвлення. Склалося враження, що це століття було століттям війни культур, на яку люди прирекли себе, не бажаючи розуміти і поважати один одного, бачити загальнолюдські ідеали й цінності.

У педагогічному аспекті толерантність розглядається як сформована або яка формується моральна якість, моральна чеснота, комплексна особистісна якість, родова істотна властивість людини, умова успішної соціалізації, що виявляється в соціальних відносинах, головною ознакою якої є повага права іншого на відмінність. Актуалізація толерантності залежить від зусиль самої людини, наявності у неї соціально активної позиції, підлягає цілеспрямованому формуванню в процесі навчання, виховання і самовиховання (П. Комогоров, Л. Реан, П. Степанов та ін.).

У ЗДО зустрічаються і взаємодіють дорослі та діти, які, в свою чергу, є представниками різних національних культур. Щоб адаптація до нових культурних умов проходила без особливих труднощів, потрібно, щоб педагоги ЗДО виховували в дітях співпереживання, терпіння, повагу до інших національних культур.

Акумулюючи такі моральні категорії, як відповідальність, борг, честь, совість, терпимість, любов, співпереживання, потреба в добротворчій діяльності та ін., які є необхідною умовою відтворення суспільства і самоствердження людини, народні традиції забезпечують особливе психологічне середовище, виступаючи найважливішим засобом виховання зростаючих дітей.

Для залучення до національної культури рідного краю необхідно використовувати різноманітні методи і форми: бесіди, зустрічі, розповіді, національні свята, відвідування музеїв і т. д.

На закінчення можна сказати, що протягом дошкільного дитинства формуються основи національної самосвідомості дитини на тлі розуміння нею культурного різноманіття навколишнього світу. Якщо педагоги будуть враховувати це, допоможуть дитині усвідомити факт культурного різноманіття, пояснять особливості культурних відмінностей людей, проголошуючи пріоритет загальнолюдських цінностей, то можна розраховувати на позитивне ставлення до людей іншої національності, тобто формування толерантності.

Друга педагогічна умова – професійна компетентність педагогів ЗДО в області полікультурного виховання дошкільнят. Однією з найважливіших умов етнотворення в ЗДО є етнокультурна компетентність співробітників.

Професійна компетентність педагогів ЗДО в області полікультурного виховання дошкільнят полягає в сукупності знань, навичок, досвіду, володіння способами і прийомами роботи з етнокультурного виховання (Г. Волков, Б. Гершунський, Т. Комарова, Л. Магомедова, Т. Поштарєва, П. Протасова, Р. Чумічева та ін.).

Етнопедагогіка – наука про емпіричний досвід етнічних груп у вихованні та освіті дітей, про морально-етичні та естетичні погляди на споконвічні цінності сім'ї, роду, племені, народності, нації [3].

Одна з функцій етнопедагогіки – вивчення педагогічних можливостей традиційних звичаїв у сучасних умовах і визначення доцільності нових звичаїв, які сприяють вихованню людини. Вона дозволяє педагогам перейняти виховний досвід багатьох народів, виділивши найбільш раціональне, найбільш об'єктивне та цінне для педагогічної теорії і практики.

Етнопедагогіка зосередила в собі найдосконаліші педагогічні засоби, перевірені багатовіковою виховною практикою.

Етнопедагогічні дослідження сприяють збагаченню сучасного педагогічного досвіду, в тому числі і батьків, як природних вихователів. Сьогодні жоден заклад дошкільної освіти не обходиться без заходів, присвячених фольклорним святам народів, що населяють той чи інший регіон України.

Третя педагогічна умова – взаємодія ЗДО, сім'ї та культурних центрів по етнокультурному вихованню дітей дошкільного віку, що забезпечує створення освітнього простору в полікультурному суспільстві. Найбільш дієвим фактором формування етнічної ідентичності дітей є їх безпосереднє соціальне оточення (сім'я, дитячий садок і культурні центри).

За тисячолітню історію людства склались дві гілки виховання підростаючого покоління: сімейне і суспільне. Кожна з цих гілок, представляючи собою, соціальний інститут виховання, має свої специфічні можливості у формуванні особистості дитини [6].

З давніх-давен ведеться суперечка, що важливіше в становленні особистості: сім'я чи суспільне виховання (дитячий садок, школа, інші освітні установи). Одні великі педагоги схилились на користь сім'ї, інші віддавали першість громадським установам. Так, Я. Коменський назвав материнською школою ту послідовність і суму знань, які отримує дитина з рук і вуст матері. Уроки матері – без змін в розкладі, без вихідних і канікул. Чим різноманітнішим і більш усвідомленим стає життя дитини, тим ширше коло материнських турбот. Я. Коменському вторить інший педагог-гуманіст Г. Песталоцці: сім'я – справжній орган виховання, вона вчить справою, а живе слово тільки доповнює і, падаючи на розораний життям ґрунт, воно справляє зовсім інше враження [8].

В якості механізмів формування етнокультурної компетентності у дошкільників виступають навчання, виховання, діяльність і спілкування. Цей процес відбувається в формі індивідуально-парної взаємодії (вихованця і дорослого, вихованців між собою) і колективних взаємин. Взаємодії і відносини можуть бути спеціально організованими (знання і досвід, набуті дошкільням в процесі навчання, в спільних заходах і т.д.) і стихійними або частково організованими (знання і досвід, набуті дитиною в сім'ї, у взаєминах з однолітками і дорослими, в ігровій і трудовій діяльності, а також із засобів масової інформації та залучення культурно-дозвіллевих центрів). Перша форма більш дієва при індивідуально-особистісному взаєморозумінні та злагоді. Друга

вимагає входження дитини в суспільство, в систему взаємодії з іншими людьми, представниками різних етнічних спільнот.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що величезна роль у вихованні маленької особистості лежить, безумовно, і на сім'ї, і на дошкільному закладі, тільки якщо вони будуть спільно виховувати (домовляться про вимоги, які пред'являються дитині, про методи впливу, способи навчання і т.д.) дитину, то можуть прийти до спільної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти : нова редакція / [наук. керівник: А. М. Богуш, авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін.]; МОН молодьспорт України, НАПН України. – Київ, 2012. – 26 с.
2. Бех І.Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2. – С. 19.
3. Волков Г.Н. Этнопедагогика: учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений [Текст] / Г.Н. Волков. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 168 с.
4. Зеньковский, В.В. Психология детства [Текст] / В.В. Зеньковский. - М.: Академия, 1996. – 346 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : учеб. пособие / А.Н. Леонтьев. – 2-е изд., стер. – М.: Смысл : Академия, 2005. – 352 с.: ил. – (Высшее образование).
6. Мухина, В.С. Этнопсихология: настоящее и будущее [Текст] / В.С. Мухина // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15. – № 3. – С. 41-48.
7. Педагогическая энциклопедия: актуальные понятия современной педагогики [Текст] / под ред.: Н.Н. Тулькибаевой, Л.В. Трубайчук. - М., - 2003. - 274 с.
8. Поніманська Т.І. Виховання людяності: технологічний аспект / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2008. – С. 3–5.– № 4.
9. Поштарева Т.В. Формирование этнокультурной компетентности [Текст] / Т.В. Поштарева // Педагогика. - 2005. - №5. - С. 35-42.
10. Эльконин, Д.Б. Детская психология: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Д.Б. Эльконин. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2005. – 383 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>